A hátbadöfött zsoltára

Ülök magamban éjjel
mezítláb, cilinderben
ott meg lagziból engem
hoznak hátamban késsel

Várost kell átügetnem
mezítláb, cilinderben
álmot nyírfába töltök
ki éghez közeledtem

A kés hátamba hegedt
nyírfába álom zárult
hajnal fröccsölget kertet
most kecsketej az álmunk

Hanyatt most ő is alszik
s mezítláb, cilinderben
hallom ahogy a csendben
hátába kés tolakszik
rezeg az ablaktábla
betölt a lárma engem

(Nagy László fordításai)

A jövendőlátó

Az öregasszony a kertben üldögélt. A kert kellős közepén. Zöld ketrecében. Ha meg emlékezetünkbe idézzük, hogy a kertben már régtől volt valami lejtősség, az az aranyos csillogás, mindig készen a poszméh befogadására, nyugodtan elmondhatjuk, hogy az öregasszony ott ült a dús lombú méhesben, mely a méz pörgetésére emlékeztetett a sajtárban, meg a nagy madaraknak alkonyati vizek fölötti vonulására. Ám ha még egyszer átsuhan rajtunk a tegnapi lakodalom és a vasárnapi mulatság, meg az a horgos, levelek szaggatásától, ágak tördelésétől kísért nagybőgők felvonulása a kertek alá, biztosan azt hisszük, hogy ettől a folytonos muzsikálástól maga a kert is kissé olyan, mint valami nagy lombú bőgő. Így hát joggal mondhatjuk, hogy az öregasszony ott ült a nagybőgőben, annak komor, mivelhogy késsel és bottal sebzett, zenétől visszhangzó belsejében.

Valahogy úgy tetszik, mintha a kertet egyenesen arra teremtették volna, hogy elüldögélhessenek benne az öregek. A tejfölösszájú ifjaknak szinte fölösleges a kert. Csak egy-egy lakodalom vagy mulatság idejére veszik birtokukba, hogy gyümölccsel szedjék teli az ingüket, vagy éjszaka éljék itt világukat forróvérű szeretőjükkel. Aztán kilépnek a kertből, mint a faharang alól, maguk mögött hagyván tört szárnyaival, arany hátába döfött késsel, a szerető és a felriasztott mátyásmadár kiáltásával, savanyú almákkal telitűzdelt koronájában. Másként vagyon az öregekkel. Látszólag a legtermészetesebben üldögélnek el a kertben, valójában nem lehet kifürkészni, vajon az öregek ülnek-e olyan aranyos fényt árasztóan a kertben, vagy netán a kert hozzájuk lehajolván deresedett-e meg végképp, s változott merő áttetsző ragyogássá.

Hát ilyen kertben, így és nem másként üldögélt az öregasszony. A mi házunkból, az ablakból figyeltem, de nemigen láttam. Minduntalan eltakarták előlem a kert koronájából hulló almák, meg a karós babon egyre feljebb kúszó hőség s a hamuvá szántott tarlóról emelkedő füst.

Tán azt mondhatnám, hogy inkább ott sejtettem az öregasszonyt a kertben, semmint láttam. Ám ez nem gátolhatott meg abban, hogy magam előtt lássam az arcát, ahogy lassan elhatalmasodik rajta valami növényi álom, a kezét az állatok mellett, melyek már elmentek, no meg nyúlszőr papucsba bújtatott lábát. Persze azért láttam őt ilyen pontosan magam előtt, mert gyakran eljártam hozzá, és ott üldögéltem vele a kertben. De nemcsak a lehulló almákon, s a mezőkről felszálló füstön át láttam őt, ehhez a látáshoz egy másik is szegődött — tán álomból való,

tán abból a mindenki elől rejtegetett víz alatti növényekhez hasonló gyerekkori titokból eredő.

Az öregasszony a kertben ült. Napokon át elüldögélt a kertben. Sohase ment sehová. Minek is ment volna. A kertben volt minden vagyonkája: néhány tyúk, a kecske, a kutya. Ebédet nem főzött. Parázson sült lepényt evett, sóval szórta meg s apróra vágott fokhagymával. Kecsketejet ivott hozzá. És alacsony asztal mellett ült a kertben. Az őszi kertben.

Valahogy úgy alakult, hogy a faluból soha senki se látta az öregasszonyt a tavaszi vagy akár a júliusi kertben. Csak augusztus végén jött ide, mikor a kertet elhagyja az egyszarvú, s nincs, ki gondját viselné. Pedig akkor igazán elkel a gondozás. Ha másért nem, hát mivel az egyszarvú óarannyal meg fejedelmi bíborral hordta teli a kertet. No meg azért is, minthogy ilyenkor az almafák koronáját betölti az aranyalma meg az ádámalma sűrű kecsketejhez hasonló illata s az a mindennél kedvesebb, mivel a tűzhely és olvasztott viasz füstjét idézi, levelek meg ködök árnyékában hűlő vadalmák pompás szaga.

Igen, ebbe az őszi kertbe várták az öregasszonyt a falu gyerekei. Persze itt nem is az öregasszonyról volt szó. Inkább a lehullott almákkal teli kertről, mely olyan volt, akár az álombéli szárnyas angyal. Az öregasszony meg betért a kertbe, minekutána odahagyta az egyszarvú, s kitárta a gyerekek előtt, megengedte nekik, hogy az évben egyetlenegyszer teli marokkal, nyíltan letépjék az almát a szárnyas angyalról. Mert így hívták a gyerekek a kertet.

Az almák leszaggatását, ezt az egész dőzsölést lélegzetelakadásig, a toroncos csuklásig olyan olcsón azért nem úszták meg. Amint a gyerek teli bendővel a fűbe heveredett, ennél a fűnél is nagyobb álomba esett, az öregasszony meg felemelkedett az asztal mellől, és lassan közeledett a legénykéhez. Kiragadta a fűből és az álomból, miközben könnyedén megcibálta üstökét, és felfelé fordította a fejét, hogy a fény egyenesen a szeme bogarába essék. A riadt szemekből elszállt az álom meg a szárnyas angyal. Az öregasszony meg egyre közelebb hajolt a gyerkőchöz, és ezt suttogta neki: — Ó én ártatlanságom, kicsoda ültette a szívedbe ezt az ördögfajzatot? — Vagy a kislánynak: — Ó te kis vörös bestia. Hát így állunk? Még ki se hűlt a hites urad, te máris a kerítések alatt koslatsz. — S miközben teljes erejéből ellökte magától a megszeppent gyereket, még hozzátette: — Szakajtsd le az almát, szedd teli az ingedet. Míg az én almámat eszitek, nem eshet bántódástok. Mert az én almáimban álom van.

A gyerekek meg elfeledték, amit az öregasszony a szemükből kiolvasott, meredek almafákra másztak fel, s teliszedték az ingüket a naptól tüzes gyümölccsel. Igaz, megesett, hogy egy-egy gyerek éjszaka nem tudott aludni, s ha végre mégis elaludt, minduntalan felriadt, összevissza kiabált, és el akart szökni hazulról. Ám ezek a gyerekek többnyire szülő nélkül nőttek fel, árvák voltak, vagy isten tudja, honnan szedték őket. Nem volt hát, ki őrzőangyalt állítson a hátuk mögé, nem is szólva a bugylibicskáról, agyagkakasról, meg a vörös hintalóról. Nem csoda, hogy ezek a gyerekek hordták magukban a legtovább a szemükből kiolvasott kis ördögöket, boszorkányokat, a mennybe igyekvő bujdosó elméjűeket és a templomkapuban kéregető koldusokat.

De még ők se futottak el az öregasszony elől. Sőt még gyakrabban jöttek el, mint azok, kiknek háta mögött, ha nem is angyal, legalább egy galamb — pávaszemű, posta- vagy vadgalamb állt. Ez részben az almafák egyre dúsabb anyaságának köszönhető, bár azok a kis ördögök, bujdosó elméjűek, pipaszárlábú templomi koldusok is szinte atyai hatalmat gyakoroltak felettük.

Igen, épp ezen az őszön, mely tűzforrón kúszott fel a karós babon, mikor kékes füst emelkedett a felkapált krumpliföldekről, mind gyakrabban jártam el az öregasszonyhoz. Nem mintha valaki ellopta volna tőlem az én angyalomat, egyszerűen azért, mivel a mi kertünkben azon az őszön nem jött el az egyszarvú, no meg azért

is, minthogy én voltam az egyetlen gyerek az egész faluban, kinek szeméből nem olvasott az öregasszony.

Amint elnéztem a földekről emelkedő füstön át, ragyogó hőségen, ezen a lehulló gyümölcsökkel megbolygatott aranyon át, az egész falut láttam benne, igaz, nem a miénket, hanem a bujdosó elméjűek, lőcslábúak, uradalmi, parókiabeli — no meg a közönséges parasztördögök által lakottat. Ezek a valamiképp csonkabonka emberkék ott heverésztek a forró sarjúban, közel a folyóhoz, melynek ágya lenvászonnal vagy piros posztóval volt kibélelve. A kis ördögök csépeket lóbáltak, kiverték a kévéket, asztagba rakták, s ebből varrták fel a zsúptetők üstökét. Mások meg, az ördögök szemfülesebbje, kik az uradalmi szobákban és a parókiák konyháiban tanyáztak, finom falatokat sütöttek-főztek a tűzhelyen, s szép komótosan fakanállal etették az örökké heverésző csonkabonka emberkéket.

Nem csoda hát, ha ennek láttán összefutott számban a nyál, s végigcsurgott az államon. Kezemmel szétkentem egész arcomon, hogy legalább valamelyest hasonlítsak a parókiabeli kétbalkezes béreshez. S midőn felkeltem, hogy elkergessem a galambokat a háztetőről, úgy éreztem, mintha gólyalábakon járnék, és nekimennék a létrás szekérnek.

Így akartam magamra vonni az öregasszony figyelmét. Valahogy az volt az érzésem, mintha közben egyre csak engem nézne, amint ott ült egymagában a kertben. Holott jól tudtam, hogy az öregasszony nem fejformájukról, arcukról, válluk hajlatáról, karjuk eséséről vagy akár járásukról ismeri fel a gyerekeket. A szemükről ismert rájuk, és sohasem tévedett. Én meg a falu egyik legkisebb gyarló emberkéjét utánoztam, mivel mindenáron azt akartam, hogy az öregasszony végre odajöjjön hozzám, fejemet a nap felé fordítsa, és belenézzen a szemembe.

Ám az öregasszonynak csöppet sem volt sietős a dolog. Mikor meglátogattam, mindig a kecskéről beszéltünk, a kutyáról, a vad fokhagymáról, ám sohase nézett egyenesen a szemembe. De ha olykor lehajoltam egy-egy almáért, nemegyszer tapasztaltam, hogy lopva engem figyel, de valahogy olyan bátortalanul. Eleinte azt hittem, tán fél tőlem. Az volt a hírem, hogy ilyenkor ősszel egyetlen gyümölcsfának se kegyelmezek. Meg arra is képes voltam, hogy puszta ököllel nekimenjek az idős béresnek, ha bántani akart. De amióta az öregasszony legszebb almáit kínálta, és csak nekem engedte meg, hogy felmásszak kedvenc körtefájára, eszembe jutott, hogy a felnőttek különösen nyájasak azokhoz a gyerekekhez, kikre a legnagyobb szerencsétlenség vár. Ugyanis megfigyeltem, hogy a leggyengédebben és a legnagyobb odaadással azt a szárnyast vagy egyéb jószágot etették, amit néhány hét múlva levágtak.

Ettől az időtől kezdve megállás nélkül bosszantottam az öregasszonyt. Nem volt nap, hogy ne állítottam volna be hozzá. S ha mégse tudtam eljönni a kertbe, legalább almafáink alól adtam értésére, hogy kereplő vagyok. Annál jobban bosszantottam, minél gyakrabban láttam magam előtt ezt az egész falut, mihelyt lehunytam a szemem, örökké heverésző és lakmározó gyámoltalan emberkéivel. Egyetlen nap se telt el úgy, hogy a legszebb almákkal teliszedett kosárból a legnehezebbiket, mintegy véletlenül, ne pottyantottam volna a fa alatt üldögélő öregasszonyra. Az alma, legfőképp az aranyranett — valahogy ez volt nekem a legkedvesebb, az arany olyan jól illett ősz hajához — széthasadt az öregasszony fején, s szoknyáján pihenő kezére fröccsent. Az öregasszony, mint riadt gyöngytyúk, felkiáltott. S mikor látta, hogy csak alma, énekelni próbált a fonott kalácsos, forró pecsenyés, mirtuszkoszorús esküvőről. Én meg a teli kosárra való aranyranettet kötélen leeresztettem, s magam is óvatosan, nagyon lassan ereszkedtem alá az öregasszony elvarázsolt, varangyos békára emlékeztető lakodalmi énekébe. Elmenőben sohase mulasztottam el, hogy valahogy rá ne lépjek a kutya farkára. A kutya meg szűkölve s vonítva, mintha pontosan délben az almafa koronájában megjelent volna előtte a tejszínű hold, a kerten át a csűrbe menekült, melyet dugig töltöttek meg az árpa- és búzakévék. Én meg üldözőbe vettem, s aranyranettel hajítottam rá a szűkölést. Csak akkor hallgatott el, midőn az almák a szénára hullva felriasztották a csűrben az egereket, és

az egerekhez hasonló mindenféle hamuszürke árnyakat, melyek úgy sühogtak, mint a felrebbenő fürjek a tarló fölött.

S mikor az öregasszony kilépett a kertből, hogy a közeli csűrből vackort hozzon nekem, a kecsketejjel teli bögréjébe macskamézet dobtam, a kenyerét meg fakéreg szeméttel kentem be. Az öregasszony nagyon is jól tudta, hogy bosszantani akarom. Ujjával megfenyegetett, de sohasem emelte rám meggyfa botját, s arra se tett kísérletet, hogy magához vonjon és megcsipkedje az arcomat. Még el se káromkodta magát. Hát igen, minél inkább ingereltem, annál jobb volt hozzám. Az öregasszony folytonos bosszantásától végül én kaptam lázkiütést, s majdnem belebetegedtem, akkora tűz emésztett. Mindenáron rá akartam kényszeríteni, hogy maga felé fordítsa a fejemet, és belenézzen szemem halvány szirmaiba.

A kertből szálanként gombolyították le a bíbort, koronájában csak itt-ott aranylott még egy-egy alma, az öregasszony továbbra is csak mosolygott. Hiába forraltam ki ellene bármit. Még az a tervem is kútba esett, hogy a kertet a falun átvonuló cigánytábornak eladjam. A cigányasszony, aki eljött, hogy nyélbe üsse az üzletet, s alkalomadtán jövendőt mondjon az öregasszonynak, ott ült előtte a szoknyák nagy karéjában, s áhítatosan hallgatta mindazt, amit az öregasszony kiolvasott a szeméből.

Csak mielőtt beálltak az első fagyok, sikerült végre rákényszerítenem az öregasszonyt, hogy maga felé fordítsa a fejemet. Valahogy csak akkoriban jöttem rá, hogy nem is a kutya, hanem a kecske a legkedvesebb neki. Nem lévén más választásom, elhatároztam, hogy felgyújtom a kecskét. Ezzel az eltökélt szándékkal indultam kertjébe. Beléptem. Köszöntöttem az öregasszonyt, s két hónap óta először, kezet csókoltam neki. S miközben beszélgettünk, kivettem a zsebemből a gyufásdobozt. Elkezdtem vele játszani. A kecske ott állt egész közel hozzám s almát rágott. Meggyújtottam a gyufát, és odatartottam a kecske szakállához. Ám az öregasszony résen volt. Kiütötte kezemből az égő gyufát, s gyorsan eloltotta a kecske parázsló szakállát.

Most ott állt felettem. Ráncos arca, tele álmos növényekkel s átröppenő madarakkal — fölém hajolt. Keze, mely időtlen idők óta galambfiókák fojtására szorult össze, vagy egyetlen csapással sújtott le a házinyúl tarkójára, baromfit belezett, most üstökön ragadott.

Szép lassan, legalábbis nekem úgy tetszett, gyengéden ég felé fordította arcomat. Belenézett a szemembe. Éreztem, amint átjár a hideg, akár a vas. Ám ugyanakkor a kert koronája fölött megpillantottam a deszkákból tákolt asztalokat és padokat. Ott üldögéltek a csonkabonka emberkék. Ettek, ittak, s egyenesen a bográcsból, puszta kézzel halászták ki a forró húst, s csapra vert hordókból almabort meg sört ittak hozzá. Körülöttük ott sündörgött — mint valami eleven fácska, szemfüles állatka, vagy tán emberke — egy árnyék. Mikor benne lassanként felismertem önmagamat, az öregasszony teljes erejéből ellökött.

A fűbe huppantam. Ő pedig ott állt fölöttem. És nevetett. Egyre hangosabban nevetett. Rázkódott a nevetéstől. Ezen a nevetésen át, ebben az aranyos méheshez s zengő nagybőgőhöz hasonló kertben lassan beszélni kezdett. Eleinte semmit se értettem ebből a madárvijjogás-szerű beszédéből. Csak midőn arcába néztem, melyen halas vizek suhantak át, és zöld lombok, fakó irhájú vadakkal, e vizek meg lombok közt pedig hol madár, hol angyal, hol meg Sába királynő képében a mi parókiánk csonkabonka emberkéi sürögtek, akkor ért el tudatomig az öregasszony minden szava. Ma is, ha néha az elhagyott kert romjai mellett visz el az utam, még egyre hallom az öregasszony akkori szavait: „No megállj. Te is ott leszel Lázár lakomáján. Várj csak, te akasztanivaló."

(Gimes Romána fordítása)

Tadeusz Nowak 1930-ban született. Lengyel irodalmat tanult a krakkói egyetemen. 1948-ban jelentek meg első versei. Az elmúlt évben kiadott prózakötetét *(Diabły* — „Ördögök") az utóbbi negyedszázad egyik legkimagaslóbb műveként tartják számon. Összegyűjtött verseinek kötete 1967-ben jelent meg.